

L'impuls de la burgesia il·lustrada

Els cinc fundadors d'Òmnium Cultural: Millet, Cendrós, Vallvé, Carulla i Riera.

El dia 11 de juliol del 1961, ara fa mig segle, es fundà Òmnium Cultural. Va ser una iniciativa de cinc burgesos il·lustrats: Fèlix Millet, Josep B. Cendrós, Joan Vallvé, Lluís Carulla i Pau Riera.

Tot va començar amb la convocatòria d'una reunió privada, mitjançant una carta enviada per un destacat burgès il·lustrat i catalanista a vuit burgesos més. L'objectiu era la creació d'un premi literari, però aquest no n'era pas l'objectiu final.

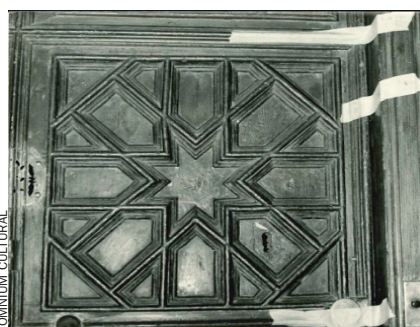
El dia 27 d'abril del 1960 –reporta Josep Faulí al llibre *Els primers 40 anys d'Òmnium Cultural* (Proa, 2005) i també Albert Manent a la biografia *Fèlix Millet i Maristany* (Proa, 2003)– es reunien a la biblioteca de la casa de Joan Baptista Cendrós, al carrer de Ganduxer de Barcelona, tres dels convocats, Lluís Carulla, Pau Riera i Fèlix Millet i Maristany. Un altre dels destinataris de les cartes enviades per Cendrós, Joaquim Ribera i Riera, va passar l'encàrrec al seu gendre, Joan Vallvé, que es va afegir al grup.

Els assistents van decidir d'instituir el premi Sant Jordi de novel·la catalana, amb una dotació important que superés el Joanot Martorell –premi acreditat– i es posés al nivell del Nadal de novel·la castellana. Per això, el grup va créixer fins a sis amb l'editor de Selecta, Josep Maria Cruzet, encarregat de publicar l'obra guanyadora.

El 19 de maig es va signar l'acord al despatx de Fèlix Millet, al Palau de la Música Catalana. Cada membre del grup

hi va fer una aportació de 30.000 pessetes. La dotació del premi era de 150.000 i les 30.000 restants es destinaven a despeses. El premi es convocà el juny i s'acordà de concedir-lo el 13 de desembre, durant la Nit de Santa Llúcia, i que hi substituís el Joanot Martorell.

Com se sap, aquell primer premi Sant Jordi passà a la història no pas per la novel·la guanyadora –*Viure no és fàcil*,

La porta d'entrada al Palau Dalmasas, precintada per la policia el 2 de desembre del 1963.

d'Enric Massó–, sinó per una de les derrotades, *La plaça del Diamant*, de Mercè Rodoreda, presentada amb el títol *Colometa*.

El dia de la reunió de Ganduxer, Cendrós i Millet comenta: “No acabarem amb això”. I el dia de la signatura definitiva al Palau de la Música, Millet

de primer diu “Ja està!”, Cendrós replica “No. Això comença”, i Millet assenteix: “Això volia que em diguéis.”

En aquell moment, Millet es mostrava escèptic sobre una de les entitats que més havia ajudat econòmicament, la Benèfica Minerva, que practicava l'edició i el mecenatge, i va decidir de fer foc nou. Amb Cendrós, primer, i els altres tres fundadors del premi, després, decidiren de crear una societat destinada a protegir i promoure la cultura catalana. Aconsellats pel jurista Lluís Massot, catalanista de la Lliga, van crear una societat civil. Massot ajudà a trobar el nom neutre i trilingüe d'Òmnium Cultural, llavors sense l'accent català. Es tractava, comenta Faulí, de trobar un mot que s'escrigués igual en català que en castellà.

El dia 11 de juliol es va constituir la societat a la notaria de Frederic Trias de Bes i Giró de Barcelona. Van signar l'escriptura Millet (president), Cendrós (secretari), Riera (tresorer), Carulla (vice-president) i Vallvé (vice-secretari). L'objectiu era “impulsar i fomentar estudis literaris i històrics, la celebració de concursos per a premiar obres literàries o artístiques, subvencionar-ne la publicació i qualssevol altres objectius anàlegs o concordants”.

La idea que tenien era d'unificar totes les ajudes econòmiques que es feien d'una manera individual i dispersa, per tal de reforçar-ne l'eficàcia. I, a diferència de Minerva, que havia fundat l'editorial Alcides, no pensaven constituir cap editorial per a editar les obres filles de les seves aportacions. Si calgués editar-ne una, es valdria d'una editorial ja existent.

“Els prohoms d'Òmnium navegaven entre l'hostilitat dels franquistes i la de l'esquerra”

La figura de Joan Baptista Cendrós, un dels fundadors d'Òmnium Cultural, i primer secretari de l'entitat, és recordada pel seu nét, David Madí i Cendrós.

L'empresari, i militant de Convergència Democràtica de Catalunya, David Madí i Cendrós (Barcelona, 1971), alt funcionari del govern de CiU durant la presidència de Jordi Pujol i ex-secretari de Comunicació i Estratègia de CDC, és el nét de Joan Baptista Cendrós (Barcelona, 1916-1986), un dels fundadors d'Òmnium Cultural i primer secretari de l'entitat.

—Quan es mor el vostre avi teniu quinze anys. Ja sabíeu gairebé tot allò que havia fet, en el camp cultural i polític?

—No. A 15 anys tens la vivència d'un avi que era el patriarca d'un clan familiar i n'exercia. És veritat que era un avi especial perquè mantenia moltes relacions amb gent de diversos àmbits, gent molt important, i perquè era un avi molt potent en l'àmbit professional: des de molt petit l'havia anat a veure a la fàbrica, a l'empresa o a Banca Catalana, per exemple. Precisament quan ell es mor és quan tinc la primera presa de consciència política, un fet que em va colpir, que em va marcar. A l'enterrament, que es va fer a l'església que hi ha a la plaça de Ferran Casablanca, davant la casa familiar de Ganduxer, amb l'església a vessar, la gent, al final, es va posar a cantar “Els Segadors”. Va ser un punt de partida sobre una reflexió política primerenca: per què en la mort d'un personatge ben conegut sobresortia el seu vessant patriòtic. Havien estat uns anys turbulents dins la família, per la querella de Banca Catalana, que vam viure molt intensament com una agressió, com una maniobra política. Dels 25 querellats, va ser un dels dos que es van morir abans de ser declarats innocents. I, de fet, moltes de les reunions d'aquells anys de la querella es feien a casa l'avi.

—Però, per la foto que ens heu facilitat, assistíeu a la Nit de Santa Llúcia, amb l'avi, i devíeu veure que hi tallava el bacallà, que tenia un paper rellevant a la societat cultural catalana.

—Sí. La nostra família era una família culturalitzada, a més de polititzada. Els

JORDI PLAY

fundadors d'Òmnium i més empresaris formen part d'una generació de la burgesia catalana digna d'admiració, perquè va ser una gent que van haver d'exercir la seva militància de manera contundent durant el franquisme. No tota la burgesia catalana era franquista, n'hi havia una de nacionalista que invertia els diners en el país, via cultural o via política. I això explica en gran part el model de transició i les condicions amb què arribava el nacionalisme al postfranquisme. Era una gent que hi tenia molt a perdre, des del punt de vista personal, polític i empresarial. L'oposició al franquisme

feta en el camp de la burgesia catalana no era gratuïta. Jo no tan sols assistia a la Nit de Santa Llúcia. A més a més, i això va ser un privilegi per a mi, vaig conèixer molts escriptors catalans i estrangers gràcies al fet que l'avi disposava d'una editorial, Aymà, integrada després a Enciclopèdia Catalana. Recordo autors com Gore Vidal o Borges, sopant a casa l'avi. Eren constants, a casa els avis, les trobades amb autors. I a l'estiu, a Sant Feliu de Guíxols. Inicialment els avis estuejaven a Viladrau i, gràcies a l'amistat amb Agustí Calvet, *Gaziel*, es van enamorar de Sant Feliu de Guíxols i la Costa Brava. Va passar que l'avi va tenir quatre filles i jo vaig ser el primer nét, i ell tenia interès que, de ben petit, assistís d'oïent a moltes d'aquestes reunions amb grans prohoms i grans escriptors perquè —amb bon criteri— considerava que era enriquidor per a la formació d'un nen.

—No us avorrieu, de petit, a la Nit de Santa Llúcia?

—No. Em dedicava a demanar autògrafs als guanyadors. Vaig fer-ne una tradició. Conservo en una caixa els programes amb els autògrafs.

—A Sant Feliu de Guíxols, com acostuma a escaure's a les vacances d'estiu, hi havia trobades que es repetien d'any en any?

—Diverses: empresarials, polítiques i culturals. N'hi havia una, particularment, que em feia molta gràcia, i era molt tradicional. Potser es va fer quaranta anys seguits, i hi assistia l'Ermengol Passola, l'Espinàs, l'Ibàñez Escofet, en Quim Ferrer i, més esporàdicament, en Triadú i en Carreras, l'editor. Era fascinant. S'hi parlava de tot. Era molt fixa a l'agenda.

—Encara ara aneu descobrint coses de l'avi que desconexíeu?

—Moltes. L'avi generava una activitat frenètica en el camp polític i cultural i va desenvolupar una tasca de mecenatge, de manteniment i d'ajuda a una pila de gent. I a vegades et trobes persones que has conegut posteriorment a la mort de l'avi, en el món polític o empresarial, que

David Madí és nét de Joan Baptista Cendrós, fundador d'Òmnium. De petit, assistia a la Nit de Santa Lúcia. Aquí el veiem parlant amb el seu avi.

ÒMNIMUM CULTURAL

t'expliquen històries que desconeixies. Per exemple, vam descobrir que passava un xec mensual a la vídua de Companys, malgrat que havia estat un detractor del president republicà, perquè es pensava que era una qüestió de dignitat nacional. Això no ens ho va explicar mai. Considerava que l'època de Companys havia estat un horror des del punt de vista catalanista. Tampoc no podia veure en Tarradellas, perquè, a més, va ser contrari, amb virulència, a Òmnium.

—L'avi com es considerava, des del punt de vista nacional català?

—Era independentista. Sempre va ser clarament independentista.

—Personalment, era molt conegut pel seu caràcter fort.

—Era un home de caràcter molt enèrgic, era poc diplomàtic. Les seves idees eren molt cristal·lines i molt determinades. I, per tant, segurament era un home complicat des d'aquest punt de vista. Les tensions amb algunes persones responien a aquest caràcter.

—Com amb Joan Oliver, director literari de la seva editorial.

—Amb Joan Oliver va tenir una relació llarga d'amor-odi, amb triflugs sovintejades.

—No tot el catalanisme intel·lectual va fer costat al moviment cultural generat al voltant d'Òmnium.

—Els prohoms d'Òmnium navegaven almenys entre de dues categories. Per la banda burgesa i empresarial tenien l'hostilitat del món franquista, molt virulenta.

I per la banda de la intel·lectualitat esquerranosa antifranquista també rebien un menyspreu molt important. Hi havia una batalla cultural entre l'esquerra intel·lectual agrupada al voltant de Castellet, Edicions 62 i tot aquest conglomerat, i la catalanista agrupada al voltant del pal de paller d'Enciclopèdia, relacionada amb Òmnium. Ser burgès, cosmopolita, ric —com deia ell—, independentista i liberal, en el context aquell dels 60, 70 i principi dels 80, demanava estar ben plantat.

—Devia ser vigilat per la policia, no?

—Era permanentment investigat i seguit pel règim. Van designar un policia perquè seguís les activitats que feien a l'Òmnium. És veritat que aquest policia després va ser comprat, i, per tant, va resultar innocu; fins i tot venia per casa. Al final va ser un policia que va quedar absorbit.

—Ja devia ser un més de la família.

—Es va acabar convertint en un personatge proper a la família, sí, al qual s'ajudava i es neutralitzava. No en diré el nom, però el recordo perfectament.

—Amb Josep Tarradellas es van arribar a veure mai?

—L'avi es va negar sempre a finançar-lo, quan vivia a l'exili, i no el va anar a visitar mai a Saint-Martin-le-Beau. Considerava que s'havia deslligat de l'oposició interna i que era profundament deslleial. Enviava cartes de denúncia contra Òmnium perquè el règim hi intervingués i po-

sés fi a l'oposició interna catalanista. Hi ha una anècdota molt bona, que va presenciar Macià Alavedra, quan s'obre la delegació d'Òmnium a París i Tarradellas s'hi oposa rotundament perquè implicava trencar-li el monopoli de la representació exterior de Catalunya. Llavors les relacions entre l'avi i Tarradellas s'havien deteriorat molt, però alguna gent provoca una reunió a París entre ells dos, i el mentalitzen molt, perquè en Tarradellas també tenia un caràcter de mil dimonis. I Macià Alavedra agafa l'avi i li diu: "Escolta, en Tarradellas ja saps com és. Deixa'l parlar, deixa'l parlar i paciència; deixa'l parlar." Efectivament, va ser una reunió que es va fer a l'hotel que l'avi feia servir habitualment, el Bristol, i en Tarradellas li exposa durant una hora, hora i mitja, sense aturar-se, tots els motius pels quals segons ell no s'havia d'obrir la delegació, i tomba i gira. I l'altre va fent cas de les recomanacions que li han fet de no excitar-se. Al cap d'una hora i mitja d'escoltar-lo, davant de tots els altres, li contesta: "Miri, ja l'he escoltat durant tota l'estona, i ara vull que sàpiga una cosa: la delegació de l'Òmnium a París l'obrirem perquè em surt dels collons." I es va acabar la reunió. Com diria en Pla, tot allò era una col·lecció d'homenots bastant notable.

Lluís Bonada

Cadascun hi aportava 50.000 pessetes i ben aviat es van començar a enviar cartes per a captar socis. Millet pensava que amb Òmnium s'havia trobat l'instrument més idoni per a aconseguir que la societat catalana pogués fer la seva col·laboració a l'empresa comuna de salvar la llengua i mantenir la cultura pròpia del país. Creia –i ho creien els altres fundadors de l'entitat– que calia passar del mecenatge d'uns pocs a la col·laboració econòmica de tots, i Òmnium Cultural obria aquesta via, escrigué Josep Benet.

Els cinc fundadors tenien molts punts en comú, a més del sentit de país i el mecenatge cultural. Tots van haver de prosperar professionalment i empresarialment –alguns, partint de zero– durant els difícils anys de l'autarquia, i mirar il·lusionats i esperançats cap al futur malgrat l'immobilisme del règim franquista, que només s'estovava, respecte de la cultura catalana, amb comptagotes. I, fins i tot els d'origen humil, van mostrar una gran estima per l'art i la cultura. Cendrós, per exemple, era barber, per tradició familiar, i, quan arribà a empresari de relleu mundial en el sector cosmètic, va poder convertir-se en un bibliòfil i col·leccionista d'art.

El més gran i el que havia portat a terme una activitat cultural més intensa era Fèlix Millet i Maristany (Barcelona, 1903-1967), l'home de l'Orfeó Català, el mecenes de Josep Maria de Sagarra.

Lluís Carulla i Canals (l'Espuga de Francolí, Conca de Barberà, 1904 - Barcelona, 1990), fundador de l'empresa Agrolimen, és potser l'empresari català que haurà deixat, després de la seva mort, una empremta cultural més profunda i perenne. Amb la creació de la Fundació Jaume I, anomenada Fundació Lluís Carulla a la mort del patriarca, salvà i potencià la més important editorial catalana dedicada a la literatura medieval, Barcino. A més, obrí el Museu de la Vida Rural de l'Espuga de Francolí, modernitzat recentment. La Fundació Lluís Carulla concedeix diversos premis cívics i culturals.

L'empresari tèxtil Pau Riera i Sala (Roda de Ter, Osona, 1908 - Barcelona, 1985) va presidir durant deu anys Òmnium Cultural i va intervenir en diversos mecenatges culturals.

Joan Vallvé i Creus (Barcelona, 1910-1988), enginyer industrial de professió,

El gran bibliobús de "Cultura en Ruta" que des de l'any 1970 fins al 1976 va recórrer diverses poblacions dels Països Catalans venent llibres i discos en català, amb una presència destacada de l'editorial Proa, de Joan B. Cendrós.

va dirigir l'empresa familiar de metalls Ribera i va ser degà del Col·legi d'Enginyers Industrials de Catalunya. Va presidir Òmnium durant sis anys.

Finalment, Joan B. Cendrós i Carbonell (Barcelona, 1916-1986) el creador del massatge facial Floïd, conegut a tot el món, va revitalitzar l'editorial Aymà-Proa, finançà el funcionament de l'Institut d'Estudis Catalans i fou un dels patrocinadors dels autors de la

Dalmases del carrer de Montcada, que es va fer realitat l'octubre del 1961 mateix, en règim d'arrendament; les primeres tasques d'organització; la captació de socis; el reforçament de l'entitat jurídica i l'inici de les activitats de mecenatge i agitació cultural.

La tasca de mecenatge la va engegar aixoplugant al Palau Dalmases l'Institut d'Estudis Catalans, l'Obra del Ballet Popular, el Secretariat dels Orfeons de Catalunya i l'Agrupació Dramàtica de Barcelona.

El tancament, produït al cap de dos anys i mig de la fundació de l'entitat, va obeir, segons Albert Manent, a la creixent influència de l'entitat i a una venjança contra el president, perquè Millet encapçalava la campanya dels milers d'instàncies que s'enviaven a Muñoz Grandes, vice-president del govern espanyol, reivindicant els drets del català.

Però els directius d'Òmnium van decidir de no amollar, acostumats com estaven a un estira-i-arroña constant amb el règim, i van continuar des d'una altra legalitat. Va potenciar-se la societat editora SPES, de Millet, que organitzà els premis literaris que patrocinava Òmnium. L'impuls de la burgesia il·lustrada a la cultura catalana, reforçada per milers de catalans de tota condició, cadascú amb la seva quota, ja no s'aturà, durant els anys restants del franquisme.

Lluís Bonada

La primera seu d'Òmnium Cultural va ser al Palau Dalmases del carrer de Montcada de Barcelona.

Nova Cançó, del premi Carles Riba i de la Fundació Enciclopèdia Catalana.

Entre el juliol del 1961 i el 2 de desembre del 1963, dia que el règim va clausurar la seu social i s'encetà un període de clandestinitat de quatre anys, Òmnium –recorda Faulí– va centrar la tasca en cinc eixos: la instal·lació al Palau